

Paul Schnabel

Onwaarschijnlijke perfectie

***De Academische Boekengids* 29, oktober 2001, p. 14.**

Voor het beste schilderij van Ans Markus moet je naar het ministerie van Onderwijs in Zoetermeer. Het is een bijna leeg doek, vuilwit van kleur, een donkere lijn geeft over de hele breedte de contour van een tafelblad aan. Helemaal rechts zit een broodmagere man in pak, hij past net tussen de onder- en bovenlijst. We zien hem *en profil*, een scherp gezicht met een strenge bril en een dunne, dwingende mond. Hij hangt een beetje voorover en doet met zijn opgetrokken schouders sterk denken aan een reiger wachtend op zijn prooi, maar het is Jo Ritzen en dit is zijn staatsieportret als minister.

Zo geladen met betekenis is het werk van de meeste Nederlandse realisten van nu zelden. Wel bedient men zich graag van symbolen, maar dan als lege tekens die alleen nog als picturale uitdaging aantrekkelijk zijn. Hetzelfde geldt voor het schilderend citeren uit het werk van erkende meesters. Ans Markus brengt een 'ode aan Picasso' of aan Jean Dubuffet, Gerrie Wachtmeester 'doet' Carel Willink, en Barend Blankert laat Georges Seurat herleven. Het gebeurt technisch perfect en het is nooit een kopie van, maar altijd een vrije variatie op wat geanoniseerd en dus herkenbaar is.

Realisme is bewonderend plaatjes kijken en dat kon deze zomer volop in de Kunsthal in Rotterdam. Het ging om schilders die in de grote musea van moderne kunst niet of maar mondjesmaat vertegenwoordigd zijn, meestal ook niet zo bekend zijn, maar wel zeer gewaardeerd worden door een koopkrachtig publiek. Voor de onwaarschijnlijk mooi gemaakte stillevens van Henk Helmantel bestaan wachtlijsten en zijn kerkinterieurs wedijveren welbewust, langzamerhand ook in prijs, met het werk van Pieter Saenredam. Werk van Joke Frima, Pieter Pander, Willem van Veldhuizen en Peter Durieux had ik nog nooit gezien, maar ik heb er graag een Cobra-museum minder voor over. Juist wel goed bekende en ook museaal goed vertegenwoordigde schilders als Herman Gordijn en Aat Verhoog vielen mij nu wat tegen. Matthijs Röling was er niet met zijn beste werk, maar elke keer als ik in Groningen kom, verheug ik me weer op zijn Dario Fo-achtige muurschilderingen in de aula van de universiteit. Een feest voor de ogen, dubbel feest zelfs, want wat leuk is om naar te kijken, is ook zo knap gemaakt. Kunst wordt voor een belangrijk deel herkend in de bewondering voor onwaarschijnlijke en toch vanzelfsprekende perfectie. Dat geldt voor muziek, toneel, architectuur of literatuur net zoals voor schilderkunst. Het gaat om meer dan puur vakmanschap, al hoort dat er uiteraard wel bij. Het is ook iets anders dan originaliteit of het vermogen om uitdrukking te geven aan de geest van de tijd, al staan die nog altijd hoog genoteerd in de kunstgeschiedenis en de kunstkritiek.

Modernistische bekoring

Heleen Buijs maakte van haar inleiding een ware apologie voor het realisme, of zoals zij het in het geval van deze schilders liever noemt, het 'fijnrealisme'. In de zeventiende eeuw werden Gerard Dou en Frans van Mieris als 'fijnschilders' aangeduid door hun onwaarschijnlijke vermogen tot precieze weergave van de meest nietige voorwerpen, en de suggestieve wijze waarop ze een zijden jurk in verf konden laten glanzen en ruisen. Zij schilderden ook meestal op klein en zeer klein formaat, wat de Nederlandse realisten van nu veel minder doen. De toets is bij sommigen ook eerder impressionistisch en pointillistisch, terwijl anderen zijn gevallen voor de modernistische bekoring van strakke en gladde oppervlakken en scherpe kleurcontrasten. Ik zie daarin ook de invloed van het spotlight, dat inmiddels in ieder huis de belichting letterlijk dramatisch veranderd en verhevigd heeft. Uitlichten is de moderne en alledaagse variant van het aloude en alleen theatraal denkbare clair-obscur geworden. Schilderijen worden bijna alleen nog in het licht van spotjes bekeken en daar worden ze bewust of onbewust ook steeds meer op gemaakt. Dat betekent veel glans, veel kleur en veel contour in de voorstelling.

Intellectueel is er niet veel te beleven aan *Nederlandse realisten na 1950*. Heleen Buijs heeft ook voelbaar moeite per individuele schilder nog een eigen verhaal te vertellen. Er is geen ander verhaal dan het schilderij zelf en dat is een verhaal dat aan de ogen verteld wordt. De perfecte kleur- en druktechnieken van nu maken het mogelijk ook buiten en lang na de tentoonstelling het verhaal te blijven vertellen. Het grappige is dat dit voor abstracte schilderijen minder opgaat dan voor realistische werken. Abstracte doeken moeten het vaak van hun formaat en hun textuur hebben. Als er niets verteld wordt, telt vooral het gebaar en dat komt in boekvorm onvoldoende tot zijn recht. Werk van Karel Appel is fantastisch in het echt, Matthijs Röling blijft ook mooi in een boek.

Paul Schnabel is directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Besproken boeken:

Heleen Buijs, *Nederlandse Realisten na 1950*. Waanders Uitgevers Zwolle / Kunsthal Rotterdam 2001, 168 p., fl. 69,50.